

AMEA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, 2019, № 1

Daxil olma: 20.12.2018

Qəbul olma: 31.01.2019

Səhifə: 106-110

ISSN: 2663-4414

UOT: 821(=512.1)

Eşqanə Babayeva*

*Bu iş Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Elmin
İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir –
Qrant № EIF/GAM-3-2014-6(21)-24/22/5*

HÜSEYN RƏHMI GÜRPINARIN “BÜLLUR QƏLB” ROMANINDA QADIN AZADLIĞI VƏ GENDER BƏRABƏRLİYİ

Açar sözlər: türk romanı, Hüseyin Rəhmi, qadın, azadlıq, gender problemi

Key words: Turkish novel, Husein Rahmi, woman, freedom, gender problem

Ключевые слова: турецкий роман, Хусейн Рахми, женщина, свобода, гендерная проблема

XX əsr türk roman tarixində özünəməxsus yeri olan yazıçılardan biri də Hüseyin Rəhmi Gürpınardır (1864-1944). Böyük yazıçı Əhməd Midhat Əfəndinin məktəbinin davamçılarından hesab olunan Hüseyin Rəhmi həm ideya-məzmun, həm də maraqlı süjet və kompozisiyasına görə diqqəti cəlb edən romanların müəllifidir.

Hüseyin Rəhmi Gürpınar yaradıcılığa “Tərcümən-i həqiqət” qəzetində dərc olunan yazıları ilə başlamışdır. O, bədii yaradıcılıqla yanaşı, publisistik yazılar da qələmə almışdır. “Sabah”, “Son posta”, “Söz”, “Ziya” və s. kimi qəzetlərdə mütəmadi olaraq məqalələr dərc etdirən H.R.Gürpınar Əhməd Rasimlə birlikdə “Boşboğaz və Güllabi” adlı satirik jurnal çıxarmışdır [1, s.3]. Bu dərginin cəmi 37 sayı işıq üzü görmüşdür [2]. Hüseyin Rəhmi fransız dilini bütün incəliklərinə qədər öyrənmiş, mütəmadi olaraq Paul de Bourget, Paul de Kok, Alfred de Musset və başqa fransız yazıçılarından tərcümələr etmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, o, türk ədəbiyyatında əsasən böyük bir yazıçı olaraq tanınmışdır. Hüseyin Rəhmi Gürpınar “İffət” (1896), “Mürəbiyyə” (1896), “Təsadüf” (1900), “Quyruqlu ulduz altında izdivac” (1912), “Son Arzu” (1922), “Təbəssümi ələm” (1923), “Cəhənnəmlik” (1924), “Əfsunçu baba” (1924), “Meyxanada xanımlar” (1924), “Mən dəliyəm” (1925), “Tutuşmuş könüllər” (1926), “Büllur qəlb” (1926), “Evlərə şənlik qaynanam necə qudurdu” (1927), “Məzarından qalxan şəhid” (1928), “Şeytan işi” (1933), “Utanmaz adam” (1934), “Kəsik baş” (1942), “Könül bir yel dəyirmanıdır, sevda üyüdür” (1943), “Dirilən sklet” (1946), “Dünyanın Mihveri paramı, qadınımı” (1949), “Ölüm bir qurtuluşdurmu” (1954), “Dəli filosof” (1964), “Qədər in cilvəsi” (1964), “İnsanlar meymunmuydu” (1968), “Can bazarı” (1968), “Ölülər yaşayırımı” (1973) və s. kimi 40-dan çox romanın müəllifidir. Xəlqi bir üslubla qələmə alınan bu əsərlərdə İstanbul obrazı diqqəti cəlb edir. İstanbul, onun küçələri, tinləri, bazarı, həyat təzri, inanc sistemi özünəməxsus şəkildə əks olunur. Bəzən çox ciddi, bəzən isə satirik şəkildə ailə-məişət konfliktləri, qulyabanı, cin, pəri, şeytan və s. kimi xurafat inancı tənqid atəşinə tutulur.

Romanlarında diqqəti cəlb edən məsələlərdən biri də qadın xarakterləridir. Xüsusilə də, qadın haqları, qadın şəxsiyyəti, qadının cəmiyyətdəki yeri, ailədaxili konfliktlər və s. kimi məsələlər romanlarının leytmotivini təşkil edir. Səlcuk Çılla öz araşdırmasında, Gürpınarın romanlarında bu

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. E-mail: eshqane@mail.ru

problemə toxunaraq, öz haqqını qoruya bilən, bərabərhüquqlu azad türk qadını obrazı yaratmaqla “yeni bir qadın” portreti yaratdığını qeyd edir [3, s.99]. Yazıçının qadın azadlığı və gender probleminin yer aldığı romanlarından biri də “Büllur qəlb” əsəridir. Roman ilk dəfə 23 aprel 1924-cü ildə “Axşam” qəzetində hissə-hissə dərc olunmuşdur. Əsər iki bölümdən ibarətdir. İlk bölümdə Səmih Atif bəyin dostları Malik Təyyar, Nəsim Ehsan və İzzət Saimlə birlikdə gənc və gözəl qızları tora salmaq məqsədi ilə dəftərxana açıb, iş elanı verməyi təsvir olunur. Mürvət, Nükhət və Vehbiyə adlı üç qız işə müraciət edir. Bu qızların arasında xüsusən Mürvət olduqca məsum, utancaq bir xanım kimi təsvir edilir. Səmih Atif bəy, dostlarıyla birlikdə iş görüşməsi adıyla qızları Madam Savaronun Bəyoğlu məhəlləsindəki otelinə aparır. Olduqca təmiz bir ailədə tərbiyə alan Mürvət, burda yerində olmadığını anlayaraq, oradan uzaqlaşmağa çalışır: “Nə olursa-olsun qızcığaz qaçıb aradançixma planı qurmağa başladı. Qaçmağa çalışacaqdı. Skamyanın üstündə bədəninə yavaşca əydi. Kiçildikcə kiçilməyə çalışdı. Bir film xəyalatı kimi ortadan yox olmaq üçün, boynunu qısaraq, əyilərək divarın kənarına doğru birinci, ikinci, üçüncü addımı atdığı zaman Səmih Atif bəyin işarəsiylə Nükhət və Vehbiyə tərəfindən saxlanıldı. Bu nə bəxtsizlikdir, zavallı qızcığaz qorxduğuna uğradı” [4, s.109]. Beləcə, Mürvət nə qədər cəhd etsə də, zorla içki məclisinə əyləşdirilir. Daxili monoloqda, Mürvətin keçirdiyi hiss və duyğular ifadə olunur: “Aman, ya Rəbb, bu bir –iki saat ərzində nə davranışlara, hərəkətlərə, hücumlara uğramışdı. Cəmiyyətin namuslu, əxlaqlı zümrəsi kimi görünən bu insanlardan ədəb yerinə nə ədəbsizliklər eşitmişdi. Düşdüyü bu bataqlıqdan necə, nə vaxt qurtula biləcəkdidi?... Özüylə birlikdə, pal-paltarının da üstünə sindiyi rakı iyini hiss etdikcə, öz-özündən, dünyadan, cəmiyyətdən, hər şeydən iyrənirdi. Bu iyrəncliyi təmizləmək üçün, udduğunu bir daha geri verməyən dəniz dalğalarının qoynuna atılmaq istəyirdi. Özünü elə dəhşətli bir pisliyə bulaşmış hiss edirdi ki...” [4, s.152] Mürvət çarəsizlik içində çırpınır, buradan qurtulsa belə, hansı üzlə evlərinə gedəcəyini, arxasınca danışılan dedi-qodu ilə necə yaşaya biləcəyini düşünürdü.

Onu qeyd edək ki, Səmih Atif bəy evli və iki uşaq atası idi. Onun xanımı isə uşaqlarına, evinə əhəmiyyət vermədən ancaq ərinə izləyən qısqanc bir qadın obrazı kimi təsvir olunur. Xanımının onu izləməsiylə Səmih Atif bəy və dostları oteldə basılaraq ifşa olunur. Bu rüsvayçılıq qəzet və jurnalların da mövzusunə çevrilir. Adı hallanan qızlar xüsusən də, Mürvət haqqında dedi-qodular yayılmağa başlayır. Günahsızlığını heç cürə sübut edə bilməyən Mürvət haqsız söz-söhbətdən, dedi-qodulardan və bu rəzalətdən çıxış yolunu yalnız intiharda görür.

“İki gün sonra İstanbul qəzetləri olduqca gənc və gözəl bir qızın intihar xəbərini yazdılar. Zavallı qızcığaz zəhər içərək özünü öldürmüşdü. Hər intiharın arxasınca danışılan dedi-qoduları, müxtəlif yozumları, şübhələri qısa kəsmək üçün özünə qıyan axirət yolçusu, özü haqqında açıqlanabilənləri bir kağıza yazmış, ölümün irəlişi görünməyən qaranlıq qapısından içəri atılmışdır” [4, s.164]. Bu intihar məktubu romanın hər iki bölümü arasında birləşdirici bir motiv olaraq istifadə olunur. Maraqlıdır ki, bu məktub əslində intiharın doğru yol olmadığını özündə əks etdirir: “İntihar- Allahın yaratdığı bir canlıyı, yararsız, faydasız hesab edərək yıxmaq, yerlə-yeksan etmək deməkdir. Tanrının yaradılış gücünə qarşı bir üsyandır. Sən mənə yaratdın, amma mənə əsərini bəyəndirə bilmədin. Yaratdığın bu dünyadan heç xoşum gəlmir. Haqsızlıq, zorbalıq, sıxıntı, xainlik, təhqir, eqoistlik, zülm və hiylə dolu.... Kimi axtardığı vəfanı, sevgini, kimi də yeyəcək bir loxma tapa bilmədiyini üçün öz-özünün cəlladlığını edərək, burdan daha yaxşı və ya pis olduğunu bilmədiyini bir dünyaya çəkilir. Bəlkə də bir heç olmaq istəyir” [4, s.289-290]. Daha sonra, məktubda onsuz da insanın ölümdən qurtuluşu olmaması, gec-tez dünyadan köç etməsi, elə buna görə də tələsməməsi, üsyan etməməsi tövsiyə olunur.

Romanın ikinci bölümündə isə oxucu əsərin əsas qəhrəmanı olan Səma xanımla rastlaşır. Vaxtı ilə varlı-karlı bir paşa qızı olan Səma xanım Muhlis bəylə nişanlıdır. Əvvəlki var-dövlətlərini itirən Səma və anası maddi çətinlik içərisində yaşasalar da, bunu heç kəsə bildirməməyə çalışırlar. Səmanın anası Sərvət xanım ideal ana obrazı kimi təqdim olunur. Paşanın vəfatından sonra onların maddi vəziyyəti Sərvət xanımın dilindən belə verilir: